



АРХЕОЛОГІЯ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ – ЗАСНОВАНИЙ У 1947 р.
ВИДАЄТЬСЯ ЩОКВАРТАЛЬНО

КИЇВ • 3•2026

Головний редактор

ЧАБАЙ В. П., член-кореспондент НАН України, Інститут археології НАН України

Редакційна колегія

БОЛТРИК Ю. В. – кандидат історичних наук, Інститут археології НАН України

БУЙСЬКИХ А. В. – доктор історичних наук, Інститут археології НАН України

ГАРДІ С. Е. – PhD, Альянс для боротьби зі злочинністю в інтернеті, Велика Британія

ДЖІНДЖАН Ф. – професор, доктор хаб., Університет Сорбонни, Париж-1, Франція

ЗАЛІЗНЯК Л. Л. – професор, доктор історичних наук, Інститут археології НАН України

КАЙЗЕР Е. – професор, доктор хаб., Вільний університет Берліна, Німеччина

МОТУЗАЙТЕ МАТУЗЕВІЧУТЕ (КІН) Г. – професор, PhD, Вільнюський університет, Литва

ОТРОЩЕНКО В. В. – професор, доктор історичних наук, Інститут археології НАН України

ПЛАВІНСЬКИЙ М. О. – кандидат історичних наук, Варшавський університет, Польща

ПОТЄХІНА І. Д. – кандидат історичних наук, Інститут археології НАН України, Україна

РАБІНОВІЦ А. – PhD, Техаський університет в Остіні, Сполучені штати Америки

ФОРНАСЬЄ Й. – професор, доктор, Галле-Віттенберзький університет імені Мартіна Лютера, Німеччина

ШЕВЧЕНКО Т. М. – кандидат історичних наук, Інститут археології НАН України (відповідальний секретар)

ШНЕЕВАЙС Є. – доктор хаб., Центр археології Ляйбніца, Німеччина



ARHEOLOGIA

SCIENTIFIC JOURNAL – FOUNDED IN 1947

FREQUENCY: QUARTERLY

KYIV • 3•2026

Editor-in-Chief

CHABAI V. P., Corresponding Member of the NAS of Ukraine, Institute of Archaeology
of the National Academy of Sciences of Ukraine

Editorial Board

BOLTRYK Yu. V. – PhD in History, Institute of Archaeology NAS of Ukraine

BUIISKYKH A. V. – DSc., Institute of Archaeology NAS of Ukraine

DJINDJIAN F. – Professor, Dr. Hab., University of Paris 1 Pantheon Sorbonne, France

FORNASIER J. – Professor, Ph.D., Martin Luther University Halle-Wittenberg, Germany

MOTUZAITĖ MATUZEVIČIŪTĖ (KEEN) G. – Professor, Ph.D., Vilniaus universitetas, Lithuania

HARDY S. A. – PhD., Alliance to Counter Crime Online, United Kingdom

KAISER E. – Professor, Dr. Hab., Institute of Prehistoric Archaeology Freie Universität Berlin, Germany

OTROSHCHENKO V. V. – Professor, DSc., Institute of Archaeology NAS of Ukraine

PLAVINSKI M. O. – PhD in History, University of Warsaw, Poland

POTEKHINA I. D. – PhD in History, Institute of Archaeology of the NAS of Ukraine

RABINOWITZ A. – PhD in Classical Archaeology, The University of Texas at Austin, USA

SHEVCHENKO T. M. – PhD in History, Institute of Archaeology NAS of Ukraine (Executive Secretary)

SCHNEEWEISS J. – Dr. Hab., Leibniz-Zentrum für Archäologie, Germany

ZALIZNIAK L. L. – Professor, DSc., Institute of Archaeology NAS of Ukraine

ЗМІСТ

CONTENTS



Статті

МОГИЛОВ О. Д. Безкурганні поховання скіфського часу на території Західноподільської групи

АКСЬОНОВ В. С. Амулети з протомами населення лісостепоного варіанту салтівської культури

СВИСТУНГ. Є., КВІТКОВСЬКИЙ В. І. Будівельна кераміка салтівсько-маяцької культурно-історичної спільності

БОБРОВСЬКИЙ Т. А. Нові епіграфічні знахідки в садибі Софії Київської

УНГУРЯН В. С., КОЗАК О. Д. Зміни в зрості міських мешканців Середнього Подніпров'я від середньовічного до ранньомодерного часу в контексті кліматичних змін

Articles

5 MOHYLOV O. D. Moundless Burial Grounds of the Scythian Period in the Territory of the Western Podillian Group

24 AKSIONOV V. S. Amulets With Protomes among the Population of the Forest-Steppe Variant of the Saltiv Culture

38 SVYSTUN H. Ye., KVITKOVSKYI V. I. Building Ceramics of the Saltiv-Maiaky Cultural and Historical Community

53 BOBROVSKYI T. A. New Epigraphic Finds in the Courtyard of St. Sophia Cathedral in Kyiv

69 UNHURIAN V. S., KOZAK A. D. Stature Variation Among Urban Populations of the Middle Dnipro Region from the Medieval to the Early Modern Period in the Context of Climate Change



Публікації археологічних матеріалів

АБАЙ Н. Скляні артефакти римського періоду з колекції Музею Сельчучького університету

БУДНИКОВА А. А., ВОЛКОВ А. В., ЯНОВ Д. М. Монети з території Кам'янської Січі (за результатами археологічних досліджень)

Publications of Archaeological Materials

82 ABAY N. Roman-Period Glass Artefacts from the Selçuk University Museum Collection

98 BUDNIKOVA A. A., VOLKOV A. V., YANOV D. M. Coins from the Territory of Kamianka Sich (Based on the Results of Archaeological Research)



*До історії
стародавнього виробництва*

РУСНАК В. В. Могильник черняхівської культури Війтенки: персоніфікація керамічних виробів

*To the History
of Ancient Crafts*

- 115 RUSNAK V. V. Viitenky, a Cemetery of Cherniakhiv Culture: Personification of Ceramic Production



Дискусії

ЗАЛІЗНЯК Л. Л. Витоки та культурна диференціація епігравету України

Discussions

- 126 ZALIZNIAK L. L. Origin and Cultural Differentiation of the Epigravettian in Ukraine

А. А. БУДНИКОВА, А. В. ВОЛКОВ, Д. М. ЯНОВ

МОНЕТИ З ТЕРИТОРІЇ КАМ'ЯНСЬКОЇ СІЧІ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ)*

Статтю присвячено монетам, знайденим на території Кам'янської Січі під час археологічних досліджень упродовж 1974–2021 рр. Усього було знайдено 66 монет: 48 монет Кримського ханства, одна монета Речі Посполитої та 17 монет Московського царства. Монети Кримського ханства представлені бешиками Селіма Гірея I, Девлета Гірея II, Каплана Гірея I, Саадата Гірея III/IV, Менглі Гірея II, Арслана Гірея. Монетою Речі Посполитої є фрагмент коронного трояка Сигізмунда III. Монети Московського царства представлені копійками Петра I.

К л ю ч о в і с л о в а: Кам'янська Січ, Військо Запорозьке Низове, Кримське ханство, Московське царство, Річ Посполита, історія грошового обігу, бешик, копійка, трояк.

У статті розглянуто монети, виявлені на території колишньої Кам'янської Січі під час археологічних досліджень або передані місцевими мешканцями як підйомний матеріал із цієї території.

На сьогодні майже не існує відомостей про грошовий обіг серед козацтва на території жодної із Запорозьких Січей. Це зумовлено тим, що до недавнього часу з восьми відомих Січей доступними для дослідження було лише три. Часи існування Кам'янської Січі знаменують

складні та буремні відносини українських козаків із Кримським ханством та Російською імперією, що значною мірою відобразилось в економічному житті Правобережної України першої половини XVIII ст.

Питанню поширення монет Кримського ханства на території Війська Запорозького приділяли увагу дослідники М. Ф. Котляр, А. С. Бойко-Гагарін та В. В. Нечитайло (Котляр 1981, с. 220–221; Нечитайло 2019, с. 84–88; Бойко-Гагарін, Тараненко 2021, с. 154–159). Потрапляння цих монет у козацьке середовище засвідчують писемні джерела (Котляр 1981, с. 220–221) та їх знахідки у складі змішаних скарбів із монетами інших держав (Шостопап 2007, с. 70). Крім того, кримські акче виявлено на місці Берестейської битви. Вони належали воїнам Іслама Гірея III, який на той час був союзником Богдана Хмельницького (Yanov, Romankevich 2021, р. 111–113). Однак через невідповідність грошових систем кримські монети не були поширені в грошовому обігу Гетьманщини та Запорозької Січі. Тому більшість монет Гіреїв, знайдених поза межами Кримського ханства, варто пов'язувати скоріше не з місцевим населенням, а з рейдами ханських військ та ногайців на ці території.

Наукові дослідження, присвячені історії Кам'янської Січі, містять небагато свідчень про грошовий обіг, обмежуючись стислим переліком номіналів, які перебували в ньому на той час (Сокульський 1974; Ильинский 1989). Монети, знайдені під час археологічних досліджень впродовж останніх п'ятдесяти років, які проаналізовано в цій статті, дозволять суттєво розширити та доповнити уявлення про грошовий обіг козаків періоду існування Кам'янської Січі.

Метою статті, отже, є введення до наукового обігу нумізматичного матеріалу, виявленого під час дослідження Кам'янської Січі, та його розгляду як джерела з історії грошового обігу.

Кам'янська Січ була заснована на річці Кам'янка, у місці її впадіння у р. Дніпро, вище міста Кизикермен. Існування Кам'янської

© БУДНИКОВА Аліна Анатоліївна, 2026 — головний зберігач фондів, Національний заповідник «Хортиця», ORCID: 0009-0005-9246-0606, alina.budnikova2016@gmail.com

© ВОЛКОВ Анатолій Володимирович, 2026 — науковий співробітник, Національний заповідник «Хортиця», відділ Охорони пам'яток історії, археології та природи, ORCID: 0000-0002-9381-8447, feofant@gmail.com

© ЯНОВ Дмитро Миронович, 2026 — PhD, провідний фахівець, Культурно-природний заповідник «Orheiul Vechi», управління археології та міждисциплінарних досліджень, Республіка Молдова; Одеський археологічний музей НАН України, ORCID: 0000-0002-4100-4601, nv63115@gmail.com.

© Інститут археології НАН України, 2026

* Робота виконана в межах конкурсної теми Міністерства освіти і науки України «Північне Причорномор'я — контактна зона Запорозької Січі та Кримського ханства: протистояння і консолідація (XV–XVII ст.)» № 26БФ79 01. 2026–2028

Ця стаття відкрито доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.uk>

Січі підтверджується писемними джерелами та матеріалами археологічних досліджень. Щодо періоду її існування є певні розбіжності. У численних популярних публікаціях та академічних енциклопедичних виданнях вказано на два періоди існування Кам'янської Січі: 1709–1711 та 1730–1734 рр. Така думка спирається на дані, які наводять дослідники запорозького козацтва XVIII–XIX ст.: так, князь С. І. Мишецький, автор «Истории о козаках запорожских...», написаної у 40-х рр. XVIII ст., стверджував, що після знищення за наказом Петра I Старої Січі на Чортомлику у 1709 р. козаки заснували Січ на Кам'янці. Невдовзі цю Січ знищили московити, після чого запорожці переселилися в урочище Олешки «на кримському боці Дніпра». Згодом Січ на Кам'янці розграбували козаки з річки Самарь, невдоволені своїм підлеглим щодо січовиків становищем. Після цього Січ знову була перенесена на Кам'янку, де проіснувала до повернення запорожців під московську протекцію у 1734 р. (Мышецкий 1852, с. 21-23). О. І. Ригельман у праці «Летописное повествование о Малой России и ее народе» (1787) в цілому повторює свідчення С. І. Мишецького, повідомляючи, що Січ була перенесена з Олешок на Кам'янку в 1733 р. (Ригельман 1847, с. 96)

А. О. Скальковський у праці «История Новой Сечи или последнего Коша Запорожского» (1841) відносить існування Кам'янської Січі до 1709–1711 рр., але, повідомляючи про розгром Січі на Кам'янці у 1711 р. та перенесення її в Олешки, взагалі не згадує «другого періоду» існування «Кам'янської» Січі. За його словами, з Олешок Січ була перенесена відразу на р. Підпільну (Скальковский 1841, с. 180).

Також висловлено думку про існування Кам'янської Січі у 1730–1734 рр., тобто вже після Олешківської. Так, у т. зв. «Записці в память потомную», що була складена 29 травня 1734 р. безпосередніми свідками подій за наказом кошового отамана Івана Малашевича, вказано, що після розгрому Чортомлицької Січі у 1709 р. козаки заснували нову Січ на Олешках, прожили там дев'ятнадцять років, у 1728 р. повернулися на Чортомлик, де пробули два роки, а в 1730 р. перейшли на р. Кам'янку. Думку автора «Записки...» поділяє Д. І. Яворницький (Яворницький 1990, с. 113-114).

У своїх працях В. І. Мільчев, спираючись на писемні джерела з історії запорозького козацтва XVIII ст., виявлені в архівах Російської

Федерації, Сербії, Хорватії, доводить існування Кам'янської Січі у 1730–1734 рр. На його думку, у 1709 р., після знищення Чортомлицької Січі та подальшої поразки під Полтавою козаки врятувалися на території Кримського ханства й заснували Січ в Олешках. На Кам'янці ж у той час існувало невелике поселення запорозьких козаків, які контролювали Каїрську переправу. У поселенні постійно перебувала козацька залога, функціонували митниця та ринок. У травні 1711 р. це поселення було спалене об'єднаним загоном московського війська та гетьманських полків під командуванням А. Ушакова, який виступив у похід з метою знищити Олешківську Січ. Однак постійні напади татар і запорожців перешкодили здійсненню цього задуму, тому руйнування козацького поселення у гирлі р. Кам'янки було подано, як зруйнування «Найновішої» Січі (Мільчев 2009, с. 171-172).

Цю подію підтверджують археологічні дані. Так, дослідження 1974 р. засвідчили, що при пожежі був зруйнований та відбудований через кілька років виробничий об'єкт (Сокульський 1974, с. 12); погрібець при майстерні також згорів і вдруге не використовувався, а був засипаний будівельними відходами (Сокульський 1974, с. 14); постраждав від пожежі крайній курінь у першому ряді куренів. Сліди пожежі фіксуються при дослідженні корчми у 1989 р. та куреня другого ряду у 1990 р. За результатами археологічних досліджень 2009 р. також простежується шар пожежі, сліди руйнування артилерійським обстрілом, знайдено картеч та розбиті людські черепи.

Отже, археологічні дані фіксують два етапи існування козацького поселення у гирлі р. Кам'янки, причому наявність у поселенні передмістя та двох рядів куренів свідчить, на нашу думку, про повноцінну Січ у класичному розумінні цього слова.

На сьогодні залишки Кам'янської Січі розташовані в нижній південній частині мису Стрілка, при впадінні річки Кам'янка у Дніпро. Безпосередньо на території Січі зараз розташовані чотири садиби мешканців с. Республіканець. Збереженість території досить погана через природні та антропогенні фактори. По-перше, береги Каховського водосховища поступово зазнають ерозії та обвалюються, по-друге, цю територію місцеві мешканці використовують під сільськогосподарські потреби: щороку частково розорюють, частково використовують для випасу великої рогатої

худоби, не кажучи вже про інші людські впливи. Територія кожного року руйнується (Волков 2021, с. 132).

Перші археологічні дослідження на ремісничому передмісті були проведені у 1913 році В. І. Гошкевичем. Саме на запрошення місцевого поміщика О. С. Агаркова була досліджена західна частина околиць с. Республіканець, де виявлено ряд поховань, датованих пізнім середньовіччям, а також зафіксовано декілька курганных насипів (Гошкевич 1915, с. 5-6).

У 30-х рр. XX ст. тут активно працювали М. Л. Макаревич, Я. В. Краєвський, М. Л. Мейерсон. Але їх напрацювання та звіти зникли під час Другої світової війни.

Подальші дослідження проводили Ф. Б. Копилов та О. М. Апанович у 1939, 1941, 1951, 1953 рр. Ці експедиції здебільшого мали рятувальний характер; досліджувались низка Запорозьких Січей, які постраждали під час будівництва Каховського водосховища.

Більш-менш планомірні розвідки на Кам'янській Січі розпочалися у 1974 р. під керівництвом В. Є. Борисова та А. Л. Сокульського, які також дослідили могилу кошового отамана В. Єрофеева (Борисов 1972, с. 18).

З 1988 по 1991 рр. на території Кам'янської Січі продовжуються археологічні дослідження на чолі з В. Є. Ільїнським та А. В. Козловським. Завданням експедиції було вивчення території Січі, визначення її кордонів і збереженості окремих частин, а також територій, прилеглих до неї. Але головним завданням експедиції було проведення рятувальних археологічних робіт на об'єктах, яким загрожувало знищення. Під час дослідження уточнено кордони Січі та її розміри, зафіксовано й частково досліджено кладовище XVII ст., а також виявлено окремі поховання XVIII ст. за півтора кілометра від Січі. За цей час розкопано ще кілька об'єктів XII–XIV ст., а також чотири будівлі, датовані часом існування Кам'янської Січі.

Подальші дослідження на території пам'ятки припиняються майже на 20 років. У 2009 та 2011 рр. співробітники Національного заповідника «Хортиця» поновили археологічні розвідки в околицях с. Республіканець та на території колишньої Кам'янської Січі. З 2017 р. археологічні експедиції Національного заповідника «Хортиця» на території Січі проводяться щорічно.

Монети на території Кам'янської Січі були виявлені під час роботи експедицій 1974,

1989, 1990, 2018 та 2021 рр. Загальна кількість монет — 66 екземплярів.

За результатами археологічної експедиції 1974 р. до фондів заповідника надійшло 19 монет, серед яких дев'ять російських (табл. 1: 1, 17; 3: 8–16; рис. 6–7). Срібні монети були помилково визначені як пуло. На аверсі трьох монет простежується зображення вершника, на реверсі семи монет наявна легенда: «Царь и великий князь Петр Алексеевичь всея росіи» (табл. 3: 8, 10, 13; рис. 6–7), «Царь Петр Алексеевичь» (табл. 3: 9, 12, 15, 16; рис. 6–7), напис на реверсі ще двох монет не зберігся (табл. 3: 11, 14; рис. 7). Монети карбовані у Москві, на Старому та Кадашевському монетних дворах. Зважаючи на високу пробу срібла — 925 ‰ та вже зменшену вагу, можна віднести їх до початку правління Петра I та перших років проведення грошової реформи.

Одну з копійок виявлено в ямі під завалом печі у виробничій майстерні (у перший період існування об'єкта). Усі інші монети знайдено в заповненні господарської ями поблизу старшинського куреня середнього ряду (Сокульський 1974, с. 17) на різних рівнях при дні ями.

Ще вісім монет в обліковій документації позначені як турецькі (табл. 1: 1, 4, 17, 33–35, 44, 47; рис. 1–2, 4–5). Під час дослідження встановлено, що ці монети є бешликами Кримського ханства. Чотири бешлики виявлено в заповненні господарської ями поблизу старшинського куреня середнього ряду, з них по одній монеті карбовані в друге правління Девлета Гірея II (1709–1713) (табл. 1: 4) (рис. 1), у третє правління Каплана Гірея (1730–1736) (табл. 1: 44; рис. 5) та дві монети — у перше правління Менглі Гірея II (1724–1730) (табл. 1: 34–35; рис. 4). Ще три бешлики були придбані у мешканця с. Республіканець Д. Т. Богдана, знайдені ним у власному городі, який займав ділянку, де розташовувались крайній та середній ряди куренів (за планом Д. І. Яворницького). З них одна монета карбована у третє правління Селіма Гірея I (1692–1699) (табл. 1: 1; (рис. 1), одна — у перше правління Менглі Гірея II (1724–1730) (табл. 1: 17; рис. 2) і одна монета — у третє правління Каплана Гірея (1730–1736) (табл. 1: 47; рис. 5).

Під час досліджень 1989 р. у заповненні «смітника», що виник на місці обваленого підвалу приміщення XVII–XVIII ст. (Ільїнський 1989, с. 15), було виявлено вісім срібних монет Кримського ханства (табл. 1: 7, 8, 19, 25, 26, 36, 42, 43; рис. 1–5). На думку автора досліджень,



Рис. 1. Монети з Кам'янської Січі*

Fig. 1. Coins from Kamianska Sich*

виявлений об'єкт є корчмою або аналогічним за призначенням приміщенням. Об'єкт мав безпосередній стосунок до прийому їжі у

великій кількості тривалий час. Зважаючи на великі розміри при простому плануванні, мав громадське призначення (Ильинский 1989, с. 17).

* Тут і далі: перша частина номера — номер таблиці, друга — порядковий номер монет у таблиці

*Hereinafter: the first part of the number is the table number, while the second one is the number of a coin in the table



Рис. 2. Монети з Кам'янської Січі
Fig. 2. Coins from Kamianska Sich

У фондово-обліковій документації монети позначені як «Куруш», XVII–XVIII ст., Кримське ханство». Під час дослідження встановлено, що ці монети є бешликами Кримського ханства, з них дві карбовані в правління Саадата Гірея III/

IV¹ (1717–1724) (табл. 1: 7, 8; рис. 1), чотири

¹ Порядковий номер хана Саадат бін Селім Гірея відрізняється у різних працях, залежно від того, чи враховувати короткочасне правління Саадат бін Мехмед Гірея у 1584 р., який не карбував монет.

Таблиця 1. Монети Кримського ханства з Кам'янської Січі
Table 1. Coins of the Crimean Khanate from Kamianska Sich

№	Опис предмета	Метал	Маса, г	Розмір, мм	Облікові позначення
1	Селім Гірей I, третє правління (1692–1699). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 51*	Срібло, 600	1,13	d-16	2051/Дм/с-118
2	Девлет Гірей II, перше правління (1699–1702). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 1	Срібло, 600	0,94	17 × 17,1	КН-31644Дм/с-1083 СК-926
3	Девлет Гірей II, перше правління (1699–1702). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 1	Срібло, 500	0,78	d-16	26258/ Дм/с-310
4	Девлет Гірей II, друге правління (1709–1713). Бахчисарай. Бешлик. Подвійний удар. Retowski № 1	Срібло, 750	0,65	16 × 14	2695/ Дм/с-135
5	Каплан Гірей I, друге правління (1713–1715). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 9	Срібло, 750	0,80	17,3 × 14,9	КН-31638Дм/с-1077 СК-920
6	Каплан Гірей I, друге правління (1713–1715). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 9	Срібло, 500	0,77	d-15	26262/ Дм/с-314
7	Саадат Гірей III (IV) (1717–1724). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 1	Срібло, 750	0,87	18 × 15	26243/ Дм/с-306
8	Саадат Гірей III (IV) (1717–1724). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 1	Срібло, 750	0,87	17 × 15	26240/ Дм/с-303
9	Саадат Гірей III (IV) (1717–1724). Бахчисарай. Бешлик. Інгузна монета. Retowski № 1 (?)	Срібло, 500	1,06	d-15	26263/ Дм/с-315
10	Саадат Гірей III (IV) (1717–1724). Бахчисарай. Бешлик. Retowski №№ 1–7	Срібло, 750	0,92	15,9 × 15,3	КН-31627Дм/с-1066 СК-909
11	Саадат Гірей III (IV) (1717–1724). Бахчисарай. Бешлик. Retowski №№ 1–7	Срібло, 600	0,90	17 × 17,3	КН-31635 Дм/с-1074 СК-917
12	Саадат Гірей III (IV) (1717–1724). Бахчисарай. Бешлик. Retowski №№ 1–7	Срібло, 500	0,93	16-18	26264/ Дм/с-316
13	Менглі Гірей II, перше правління (1724–1730). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 1	Срібло, 600	0,77	15 × 14	КН-31619 Дм/с-1058 СК-901
14	Менглі Гірей II, перше правління (1724–1730). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 1	Срібло, 600	0,71	15,5 × 15	КН-31643 Дм/с-1082 СК-925
15	Менглі Гірей II, перше правління (1724–1730). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 1	Срібло, 600	0,74	15 × 14	КН-31645 Дм/с-1084 СК-927
16	Менглі Гірей II, перше правління (1724–1730). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 1 (?)	Срібло, 600	0,77	17 × 15,1	КН-31642 Дм/с-1081 СК-924
17	Менглі Гірей II, перше правління (1724–1730). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 5	Срібло, 400	0,74	d-16	1964/Дм/с-116
18	Менглі Гірей II, перше правління (1724–1730). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 6	Срібло, 600	0,82	17,7 × 14,2	КН-31640 Дм/с-1079 СК-922
19	Менглі Гірей II, перше правління (1724–1730). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 6	Срібло, 750	0,79	16 × 15	26241/ Дм/с-304
20	Менглі Гірей II, перше правління (1724–1730). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 6 (?)	Срібло, 800	0,77	16 × 15	КН-31631 Дм/с-1070 СК-913
21	Менглі Гірей II, перше правління (1724–1730). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 6 (?)	Срібло, 500	0,77	15-16	26261/ Дм/с-313
22	Менглі Гірей II, перше правління (1724–1730). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 11	Срібло, 600	0,82	17 × 14,5	КН-31634 Дм/с-1073 СК-916
23	Менглі Гірей II, перше правління (1724–1730). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 11	Срібло, 600	0,84	16 × 16,2	КН-31639 Дм/с-1078 СК-921
24	Менглі Гірей II, перше правління (1724–1730). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 11 (?)	Срібло, 700	0,93	17-19	26260/ Дм/с-312
25	Менглі Гірей II, перше правління (1724–1730). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 11 (?)	Срібло, 750	0,49	d-14	26719/ Дм/с-325

*Указані номери типів за каталогом: Retowski 1905.

№	Опис предмета	Метал	Маса, г	Розмір, мм	Облікові позначення
26	Менглі Гірей II, перше правління (1724–1730). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 11 (?)	Срібло, 500	0,69	14 × 15	26245/ Дм/с-308
27	Менглі Гірей II, перше правління (1724–1730). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 18	Срібло, 500	0,85	d-17	26257/ Дм/с-309
28	Менглі Гірей II, перше правління (1724–1730). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 19	Срібло, 750	0,73	16 × 15	КН-31628 Дм/с-1067 СК-910
29	Менглі Гірей II, перше правління (1724–1730). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 19	Срібло, 800	0,83	14,8 × 14,8	КН-31632 Дм/с- 1071 СК-914
30	Менглі Гірей II, перше правління (1724–1730). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 19	Срібло, 750	0,88	16,3 × 14	КН-31633 Дм/с-1072 СК-915
31	Менглі Гірей II, перше правління (1724–1730). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 19	Срібло, 600	0,86	17 × 15	КН-31641 Дм/с-1080 СК-923
32	Менглі Гірей II, перше правління (1724–1730). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 19	Срібло, 500	0,96	16–18	26259/ Дм/с-311
33	Менглі Гірей II, перше правління (1724–1730) (?). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 19	Срібло, 800	0,56	1,5 × 0,7	2686/ Дм/с-131
34	Менглі Гірей II, перше правління (1724–1730). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 19	Срібло, 830	0,39	16 × 14	2689/ Дм/с-134
35	Менглі Гірей II, перше правління (1724–1730). Бахчисарай. Бешлик. Подвійний удар Retowski № 19	Срібло, 750	0,76	17 × 17	2698/ Дм/с-138
36	Менглі Гірей II, перше правління (1724–1730). Бахчисарай. Бешлик. Подвійний удар. Retowski № ?	Срібло, 500	0,74	16 × 15	26244/ Дм/с-307
37	Каплан Гірей I, третє правління (1730–1736). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 13 (в каталозі О. Ретовського помилково віднесений до другого правління)	Срібло, 600	0,86	17 × 16,1	КН-31637 Дм/с-1076 СК-919
38	Каплан Гірей I, третє правління (1730–1736). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 1	Срібло, 750	0,77	11,3 × 9,1	КН-31625 Дм/с-1064 СК-907
39	Каплан Гірей I, третє правління (1730–1736). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 1	Срібло, 600	0,71	18,1 × 16,1	КН-31630 Дм/с-1069 СК-912
40	Каплан Гірей I, третє правління (1730–1736). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 3	Срібло, 600	0,74	16 × 15	КН-31629 Дм/с-1068 СК-911
41	Каплан Гірей I, третє правління (1730–1736). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 3	Срібло, 500	0,81	15	26265/ Дм/с-317
42	Каплан Гірей I, третє правління (1730–1736). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 3	Срібло, 500	0,75	d-18	26718/ Дм/с-324
43	Каплан Гірей I, третє правління (1730–1736). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 3	Срібло, 500	0,77	14 × 15	26242/ Дм/с-305
44	Каплан Гірей I, третє правління (1730–1736). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 7	Срібло, 600	0,8	16 × 17	2699/ Дм/с-139
45	Каплан Гірей I, третє правління (1730–1736). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 12	Срібло, 600	0,78	20 × 17,5	КН-31646 Дм/с-1085 СК-928
46	Каплан Гірей I, третє правління (1730–1736). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 12	Срібло, 600	0,79	16–15	26267/ Дм/с-318
47	Каплан Гірей I, третє правління (1730–1736) (?). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 12 (?)	Срібло, 600	0,78	d-15	1965/Дм/с-117
48	Арслан Гірей, перше правління (1748–1756). Бахчисарай. Бешлик. Retowski № 9	Срібло, 200	0,56	15 × 13,1	КН-31626 Дм/с-1065 СК-908



Рис. 3. Монети з Кам'янської Січі

Fig. 3. Coins from Kamianska Sich

Таблиця 2. Монети Речі Посполитої з Кам'янської Січі

Table 2. Coins of the Polish-Lithuanian Commonwealth from Kamianska Sich

№№ п-п	Опис предмета	Метал	Маса, г	Розмір, мм	Облікові позначення
1	Річ Посполита. Сигізмунд III Ваза (1587–1632). Трояк коронний, фрагмент, 1618–1624 рр.	Срібло, 300	0,63	19,1 × 11	КН-31636Дм/с-1075 СК-918



Рис. 4. Монети з Кам'янської Січі

Fig. 4. Coins from Kamianska Sich

монети — в перше правління Менглі Гірея II (1724–1730) (табл. 1: 19, 25, 26, 36; рис. 2–4), дві монети — у третє правління Каплана Гірея (1730–1736) (табл. 1: 42, 43; рис. 5).

У 1990 р. у заповненні куреня другого ряду (за планом Д. І. Яворницького) знайдено 12 монет,

серед них невеличкий скарб із восьми срібних монет Кримського ханства, виявлений в кутовій стовповій ямі, який, імовірно, був захований за стовп, та дві кримські й дві російські монети, знайдені на долівці (Козловський, Ільїнський 1991, с. 55).

У фондово-обліковій документації кримські монети позначені як «*Куруш*», пер. п. XVIII ст., *Кримське ханство*. Під час дослідження встановлено, що ці монети є бешликами, з них по одній монеті карбовані у перше правління Девлета Гірея II (1699–1702) (табл. 1: 3; рис. 1) та в друге правління Каплана Гірея (1713–1716) (табл. 1: 6; рис. 1), по дві монети карбовані в третє правління Каплан Гірея (1730–1736) (табл. 1: 41, 46; рис. 5) та Саадата Гірея III (1717–1724) (табл. 1: 9, 12; рис. 1–2), чотири монети — у перше правління Менглі Гірея II (1724–1730) (табл. 1: 21, 24, 27, 32; рис. 3–4).

Російські монети автори досліджень визначили як «полушка» й і так позначили їх в обліковій документації. На аверсі однієї з монет простежується фрагмент зображення вершника (задня частина), під ним літери АΨ__, що позначають рік карбування за григоріанським календарем — 170(?) р., реверс затертий (табл. 3: 6; рис. 6); на іншій монеті також простежуються залишки зображення вершника на аверсі (задні ноги й хвіст коня) та окремі нерозбірливі літери на реверсі (табл. 3: 7; рис. 6). За типом, вагою і пробою срібла зазначені монети є дореформеними

Таблиця 3. Монети Московського царства з Кам'янської Січі
Table 3. Coins of the Tsardom of Russia from Kamanska Sich

№	Опис предмета	Метал	Маса, г	Розмір, мм	Облікові позначення
1	Московське царство. Петро I. Копійка, 1696–1717 рр.	Срібло, 875	0,26	9 × 6	КН-31620 Дм/с-1059 СК-902
2	Московське царство. Петро I. Копійка, 1696–1717 рр.	Срібло, 800	0,24	8 × 7,5	КН-31621 Дм/с-1060 СК-903
3	Московське царство. Петро I. Копійка, 1696–1717 рр.	Срібло, 875	0,26	9 × 7	КН-31622 Дм/с-1061 СК-904
4	Московське царство. Петро I та Іван V. Копійка, 1682–1696 рр.	Срібло, 875	0,30	11 × 9	КН-31623 Дм/с-1062 СК-905
5	Московське царство. Емітент неідентифікований. Копійка, імовірно, кінець XVII — початок XVIII ст.	Срібло, 875	0,24	12,5 × 7	КН-31624 Дм/с-1063 СК-906
6	Московське царство. Петро I. Копійка, 170? р.	Срібло, 750	0,27	11 × 6	26266/ Дм/с-319
7	Московське царство. Петро I. Копійка, 1696–1717 рр.	Срібло, 700	0,22	11 × 6	26268/ Дм/с-320
8	Московське царство. Петро I. Копійка, 1682–1717 рр.	Срібло, 925	0,32	11,5 × 6	2684/ Дм/с-129
9	Московське царство. Петро I. Копійка, 1682–1717 рр.	Срібло, 925	0,29	1,2 × 0,8	2701/ Дм/с-141
10	Московське царство. Петро I. Копійка, 1682–1717 рр.	Срібло, 875	0,10	8 × 8	2700/ Дм/с-140
11	Московське царство. Емітент неідентифікований. Копійка, імовірно, кінець XVII — початок XVIII ст.	Срібло, 925	0,30	13 × 6	2697/ Дм/с-137
12	Московське царство. Петро I. Копійка, 1682–1717 рр.	Срібло, 925	0,18	9 × 7	2696/ Дм/с-136
13	Московське царство. Петро I. Копійка, 1682–1717 рр.	Срібло, 925	0,25	12 × 8	2688/ Дм/с-133
14	Московське царство. Емітент неідентифікований. Копійка, імовірно, кінець XVII — початок XVIII ст.	Срібло, 925	0,23	9 × 7	2687/ Дм/с-132
15	Московське царство. Петро I. Копійка, 1682–1717 рр.	Срібло, 925	0,21	1 × 0,8	2685/ Дм/с-130
16	Московське царство. Петро I. Копійка, 1682–1717 рр.	Срібло, 925	0,18	8 × 7	2682/ Дм/с-128
17	Московське царство. Петро I. Копійка, 1696–1717 рр.	Срібло, 900	0,30	10 × 7	32550/Дм/с-1098

копійками часів одноосібного правління Петра I, карбовані між 1696 та 1717 рр.

Під час експедиції у 2018 р. місцеві жителі передали 28 монет, що були виявлені на останньому з чотирьох подвір'їв в південній частині мису Стрілка, розташованому на місці колишнього господарського передмістя. Серед них — один фрагмент коронного трояка Сигізмунда III Вази 1618–1624 рр. (табл. 2: 1; рис. 5). П'ять монет були визначені як «луски» (табл. 3: 1–5; рис. 6). Поверхня однієї з них повністю затерта (табл. 3: 5; рис. 6). На аверсі двох монет простежуються залишки зображення вершника (табл. 3: 2, 4; рис. 6). На реверсі чотирьох екземплярів розміщено легенду «Царь и великий князь Петр Алексеевичь всея росии». За типологічними ознаками, три з них карбовані за часів одноосібного правління Петра I у 1696–1717 рр., ще одна — у період спільного правління Івана V та Петра I з ім'ям Петро (1682–1696) (табл. 3: 4; рис. 6).

Ще 22 монети — бешлики Кримського ханства, карбовані у період від 1699 по 1756 рр., з них: у перше правління Девлета Гірея II (1699–1702) — одна монета (табл. 1: 2) (рис. 1); в друге правління Каплана Гірея I (1713–1715) — одна монета (табл. 1: 5; рис. 1); Саадата Гірея III/IV (1717–1724) — дві монети (табл. 1: 10–11; рис. 1–2); перше правління Менглі Гірея II (1724–1730) — 12 монет (табл. 1: 13–16, 18, 20, 22, 23, 28–31; рис. 2–4); у третє правління Каплана Гірея I (1730–1736) — п'ять монет (табл. 1: 37–40, 45; рис. 4–5); у перше правління Арслана Гірея (1748–1756) — одна монета (табл. 1: 48; рис. 5).

Таблиця 4. Розподіл монет Кримського ханства за емітентом та кількістю

Table 4. Distribution of the Crimean Khanate coins by issuer and quantity

Емітент	Датування, рр.	К-сть, од.
Селім Гірей I, третє правління	1692–1699	1
Девлет Гірей II, перше правління	1699–1702	2
Девлет Гірей II, друге правління	1709–1713	1
Каплан Гірей I, друге правління	1713–1715	2
Саадат Гірей III/IV	1717–1724	6
Менглі Гірей II, перше правління	1724–1730	24
Каплан Гірей I, третє правління	1730–1736	11
Арслан Гірей, перше правління	1748–1756	1
Всього	1692–1756	48

У 2021 р. під час досліджень колишнього передмістя у західній частині мису Стрілка було виявлено одну срібну копійку, карбовану за часів одноосібного правління Петра I у 1696–1717 рр. (табл. 3: 17; рис. 7).

Отже, розподіл усіх монет за атрибуцією такий: Кримське ханство — 48 од., Російське царство — 17 од., Річ Посполита — 1 од.

Переважання за кількістю монет Гіреїв зумовлене перебуванням запорожців у підданстві Кримського ханства: у 1709 р. після зруйнування Запорозької Січі на Чортомлиці частина січовиків втекла на кримську територію, а після поразки у Полтавській битві Карла XII та його українських союзників на терени Кримського ханства відійшли й ті із запорожців, які разом із кошовим отаманом К. Гордієнком були під Полтавою. Після підписання Прутського договору 11 липня 1711 р. російський цар Петро I визнав факт виходу Війська Запорозького Низового з підданства його держави та погодився з тим, що від цього часу Військо вступало під протекцію Гіреїв. Додатковою угодою гетьмана П. Орлика з турецьким урядом від 22 квітня 1714 р. було остаточно визначено, що Військо Запорозьке Низове відтепер перебувало у подвійній залежності від Османів та Гіреїв.

Усі монети Кримського ханства належать до номіналу «бешлик»². Цей номінал, що дорівнював п'яти акче, був вперше запроваджений під час другого правління Мехмеда Гірая IV (1654–1666) (Album 2011, р. 226; Якушечкин 2021, с. 517). Через значне скорочення вагового стандарту акче (наприкінці XVII ст. він становив близько 0,20 г), цей номінал поступово витісняється з обігу бешликами. Уже наприкінці XVII — на початку XVIII ст. кримські акче були суттєво рідкіснішими за бешлики (Album 2011, р. 225–227). Аналогічний процес спостерігається в цей же період і з монетами Османської імперії, під протекторатом якої перебувало Кримське ханство: тут на рівні дрібних номіналів акче поступово витісняють пара, що дорівнювало вартості трьох акче (Ramuk 2000, р. 161).

Проба досліджуваних монет визначалася за допомогою пробірних голок. Такий метод є менш точним, ніж рентгенофлуоресцентний

² У деяких писемних джерелах та літературі також трапляється назва «башлик», однак у цій статті використано назву «бешлик», яка нині є загальноприйнятою в нумізматичних каталогах. Ця назва походить від тюркського слова *bes* — «п'ять».



Рис. 5. Монети з Кам'янської Січі
Fig. 5. Coins from Kamianska Sich

аналіз (РФА), але дозволяє робити попередні висновки щодо вмісту дорогоцінного металу. Дані про пробу монет Кримського ханства засвідчують, що впродовж перших трьох десятиліть XVIII ст. вміст срібла для бешликів

коливалася в межах 500–800 ‰³. Ці показни-

³ Встановлення точного стандарту вмісту чистого срібла для кожного типу потребує проведення аналізу великої кількості монет за допомогою більш точних методів, таких як РФА.



Рис. 6. Монети з Кам'янської Січі
Fig. 6. Coins from Kamianska Sich



Рис. 7. Монети з Кам'янської Січі
Fig. 7. Coins from Kamianska Sich

ки близькі до стандарту великих і середніх срібних номіналів Османської імперії початку XVIII ст. (куруши, золти та їх фракції), який складав 60 % (Ратук 2000, р. 160).

За часів правління Селіма II Гірея (1743–1748) вміст чистого срібла суттєво зменшився. Низькоякісні бешлики продовжували карбуватися в Кримському ханстві до монетної реформи, здійсненої за першого правління Кирима Гірея (1758–1764). До таких випусків низької якості належить остання за хронологією кримська монета, що походить із Кам'янської Січі (табл. 1: 48), карбована за першого правління Арслана Гірея (1748–1756). Проба цієї монети становить 200 ‰. Згідно з даними РФА бешликів Арслана Гірея зі складу Білогорського скарбу, вміст срібла в них був в межах 12,3–15,5 % (Морозов, Горяч 2021, с. 105).

Один бешлик Арслана Гірея (1748–1756) належить до часу, коли козаки залишили Січ. Як відомо, після переселення козаків у 1734 р. на р. Підпільну, Кам'янська Січ не була зруйнована, на цьому місці залишилась частина козаків, які несли службу до ліквідації запорозького козацтва, що підтверджують писемні джерела. Наприкінці XVIII ст. на території Січі виникає поміщицьке селище.

У колекції заповідника зберігаються 35 монет, що надійшли до фондів у 1974 р. від мешканців с. Республіканець та Новокаїри. Монети російські, представлені різними номіналами, датуються часом від 1738 по 1924 рр. Ці монети не мають чіткої прив'язки до об'єктів Січі, але підтверджують перебування населення на цій території.

Російські монети, знайдені на території Кам'янської Січі, переважно представле-

ні «дротовими» срібними копійками, карбованими за правління Петра I до 1717 р. (табл. 3; рис. 6–7).

Монети Речі Посполитої з Кам'янської Січі представлені одним фрагментом коронного тро-яка Сигізмунда III Вази 1618–1624 рр (рис. 5).

Таким чином, нумізматичний матеріал, виявлений на території Кам'янської Січі, загалом підтверджує дані письмових джерел про існування козацького поселення на цій території упродовж двох етапів — близько 1709–1711 та близько 1730–1734 рр. Хоча при цьому варто брати до уваги обмеженість кримських монет як хронологічного індикатора, оскільки вони датуються всім періодом правління хана (табл. 4). До того ж даних про монетні знахідки недостатньо для остаточного вирішення питання, коли саме це поселення було адміністративним центром Війська Запорозького Низового під протекторатом Кримського ханства.

На першому етапі існування поселення в обігу домінували російські монети, карбовані до запровадження Петром I машинного карбуван-

ня. Імовірно, срібні копійки потрапили сюди разом із козаками, які втекли із Чортомлицької Січі після її знищення у 1709 р.

Крім російських монет, імовірно, до цього етапу належить монета Речі Посполитої, а також монети Кримського ханства, карбовані за правління Селім Гірея I та Девлет Гірея II між 1692 та 1713 рр. Утім, останні могли потрапити на територію поселення вже під час другого періоду його існування, разом із більш пізніми монетами.

Основну масу досліджуваних монет варто відносити саме до другого етапу. Усі вони представлені лише монетами Кримського ханства, що зумовлено перебуванням козаків під протекторатом Гіреїв у цей час. Про торговельні контакти з османськими та кримськими центрами свідчать інші речі культурного побуту козацтва, зокрема велика кількість глиняних люльок турецького типу з вишневим ангобом.

Дата надходження: 12.02.2025

Дата прийняття до друку: 27.02.2025

Дата публікації: 23.09.2026

Бойко-Гагарін, А. С., Тараненко, С. П. 2021. Кримський слід в нумізматиці Лаври. В: Тараненко, С. П. (ред.). 30 сюжетів археології Києво-Печерської Лаври часів незалежності. Київ: Мистецтво, с. 154–159.

Борисов, В. Є. 1972. *Звіт про археологічну розвідку на великому Потьомкінському острові у дельті Дніпра та на місці колишньої Кам'янської Січі (20–29 квітня 1972 року)*. Науковий архів Інституту археології НАН України. ф. 64, 1972/42.

Волков, А. В. 2021. Косторізна справа Кам'янської Січі. *Археологія*, 3, с. 130–145. <https://doi.org/10.15407/arheologia2021.03.130>

Гошкевич, В. И. 1915. *Летопись музея за 1913 год: с иллюстрациями. Херсонский городской музей древностей Херсонского края*, 5. Херсон: Паровая типо-литография С. Н. Ольховикова и С. А. Ходушина.

Ильинский, В. Е. 1989. *Отчет об исследованиях на Каменской Сечи в 1989 г.* Науковий архів Національного заповідника «Хортиця». 1989/702.

Козловський, А. О., Ільїнський, В. Є. 1991. Козацькі старожитності Пониззя Дніпра. *Археологія*, 4, с. 42–58.

Котляр, М. Ф. 1981. *Нариси історії обігу й лічби монет на Україні XIV–XVIII ст.* Київ: Наукова Думка.

Мільчев, В. І. 2009. Запорізьке козацтво у підданстві Гіреїв. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, 26, с. 170–178.

Морозов, А. А., Горяч, Д. В. 2021. К описаниюклада монет Крымского ханства середины XVIII в. из окрестностей Белогорска. В: Захаров, Е. В. (ред.). *Нумизматические чтения Государственного исторического музея 2021 года. Памяти Г. К. Мельник*. Москва, 23–24 ноября 2021 г. Материалы докладов и сообщений. Москва: Государственный исторический музей, с. 100–106.

Мышецкий, С. 1852. *История о козаках запорожских, как оные издревле зачалися, и откуда свое происхождение*

имеют, и в каком состоянии ныне находятся. Одесса: Городская Типография.

Нечитайло, В. В. 2019. *Грошовий обіг на території Гетьманщини (1648–1764)*. Дисертація к.і.н. Центрально-український національний технічний університет, Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Г. Сковороди.

Ригельман, А. И. 1847. *Летописное повествование о Малой России и ее народе и козаках вообще*. Москва: Университетская типография.

Скальковский, А. А. 1841. *История Новой Сечи или последнего Коша Запорожского*. Одесса: Городская типография.

Сокульський, А. Л. 1974. *Отчет о работе ДАЭ — 1974*. Науковий архів Інституту археології НАН України, ф. 64, 1974/119.

Шостопал, А. 2007. *Скарби Черкащини*. Черкаси: Андрощук П. С.

Яворницький, Д. І. 1990. *Історія запорізьких козаків*. І. Львів: Світ.

Якушечкин, А. В. 2021. Монетное обращение, торговля и денежно-весовая система. В: Зайцев, И. В. (ред.). *История крымских татар в пяти томах. 3. Крымское ханство (15–18 вв.)*. Казань: Институт истории им. Ш. Марджани АН РТ, с. 498–526.

Album, S. 2011. *Checklist of Islamic Coins* (3rd ed.). Santa Rosa: Stephen Album Rare Coins.

Pamuk, Ş. 2000. *A Monetary History of the Ottoman Empire*. Cambridge; New York: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511497490>

Retowski, O. 1905. *Die Münzen der Girei (Schluss)*. *Труды Московского Нумизматического общества*, 3 (1), с. 187–330.

Yanov, D., Romankevich, V. 2021. Coin Findings from the Surroundings of the Town of Berestechko: Evidence of 1651 Battle. *Arheologia Moldovei*, 44, p. 103–122. <https://doi.org/10.11588/amold.2021.1.93985>

COINS FROM THE TERRITORY OF KAMIANKA SICH (BASED ON THE RESULTS OF ARCHAEOLOGICAL RESEARCH)

The article examines the coins found on the territory of the Kamianka Sich during archaeological excavations conducted between 1974 and 2021. The remains of Kamianka Sich are located in the lower southern part of Strilka Cape, at the confluence of the Kamianka River and the Dniro River, within the village of Respublikanets (Beryslav Raion, Kherson Oblast, Ukraine).

A total of 66 coins were found: 48 coins of the Crimean Khanate, one coin of the Polish-Lithuanian Commonwealth, and 17 coins of the Tsardom of Russia. The Crimean Khanate coins include the beşliks of Selim Giray I (3rd reign, 1692–1699, 1 item), Devlet Giray II (1st reign, 1699–1702, 2 items, and 2nd reign, 1709–1713, 1 item), Kaplan Giray I (2nd reign, 1713–1715, 2 items, and 3rd reign, 1730–1736, 11 items), Saadat Giray III/IV (1717–1724, 6 items), Mengli Giray II (1st reign, 1724–1730, 24 items), and Arslan Giray (1st reign, 1748–1756, 1 item). The coin of the Polish-Lithuanian Commonwealth is a fragment of a crown troyak (three-groat piece) of Sigismund III, minted between 1618 and 1624. The coins of the Tsardom of Russia include kopecks of Peter I, minted between 1682 and 1717, as well as kopecks with an unidentified issuer due to their poor preservation.

Kamianka Sich was an administrative centre of the Zaporozhzhia Lowland Cossacks when they were under the protectorate of the Crimean Khanate. This Sich is believed to have existed in two stages, in 1709–1711 and 1730–1734.

During the first stage of the settlement, Rus coins minted before the introduction of machine minting predominated in the local circulation. Silver kopecks were likely brought by Cossacks who had fled from Chortomlyk Sich after its destruction in 1709.

In addition to Russian coins, it is likely that the coins of the Polish-Lithuanian Commonwealth and the Crimean Khanate, minted during the reigns of Selim Giray I and Devlet Giray II between 1692 and 1713, belong to this stage. However, the latter might have appeared at the settlement during the second stage of its existence, together with later Crimean coins.

The majority of the discovered coins belong to the second stage. All of them are coins of the Crimean Khanate, which can be explained by the fact that the Cossacks were under the Girays' protectorate at that time. Other finds, such as a large number of Turkish-type clay pipes with cherry-coloured glaze, testify to trade contacts between the Cossacks, Ottoman and Crimean workshops.

One beşlik of Arslan Giray (1748–1756) dates to the period when the Cossacks relocated from Kamianka Sich and founded the New Sich on the Pidpilna River. However, some of them remained at the Kamianka Sich and continued to serve there until the liquidation of the Zaporozhzhia Sich.

Key words: Kamianka Sich, Zaporizhzhia Lowland Cossacks, Crimean Khanate, Tsardom of Russia, Polish-Lithuanian Commonwealth, history of currency circulation, beşlik, kopeck, troyak.

References

- Boiko-Haharin, A. S., Taranenko, S. P. 2021. Crimean Trace in the Numismatics of Lavra. In: Taranenko, S. P. (ed.). *30 siuzhetiv arkeolohii Kyievo-Pecherskoi Lavry chasiv nezalezhnosti*. Kyiv: Mystetstvo, p. 154-159.
- Borisov, V. Ye. 1972. *Zvit pro arkeolohichnu rozvidku na velykomu Potomkinskomu ostrovi u delti Dnipro ta na misti kolyshnoi Kamianskoi Sichi (20–29 kvitnia 1972 roku)*. Scientific Archives of the Institute of Archaeology, the NAS of Ukraine, f. 64, 1972/42.
- Volkov, A. V. 2021. Bone Carving of the Kamianka Sich. *Arheologia*, 3, p. 130-145. <https://doi.org/10.15407/arheologia2021.03.130>
- Goshkevich, V. I. 1915. *Letopis muzeia za 1913 god: s illiustratsiiami*. Khersonskii gorodskoi muzei drevnostei Khersonskogo kraia, 5. Kherson: Parovaia tipo-litografiia S. N. Olkhovikova i S. A. Khodushina.
- Ilinskii, V. E. 1989. *Otchet ob issledovaniakh na Kamenskoi Sechi v 1989 g.* Scientific Archives of the National Reserve "Khortytsia". 1989/702.
- Kozlovskiy, A. O., Ilinskiy, V. Ye. 1991. Cossack Antiquities in the Lower Dnieper Area. *Arheologia*, 4, p. 42-58.
- Kotliar, M. F. 1981. *Narysy istorii obihu y lichby monet na Ukraini XIV–XVIII st.* Kyiv: Naukova Dumka.
- Milchev, V. I. 2009. Zaporizke kozatstvo u pidanstvi Hireiv. *Naukovi pratsi istorichnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, 26, p. 170-178.
- Morozov, A. A., Goriach, D. V. 2021. K opysaniiu klada monet Krymskogo khanstva serediny XVIII v. iz okrestnostei Belohorska. In: Zakharov, E. V. (ed.). *Numizmaticheskie chteniia Gosudarstvennogo istoricheskogo muzeia 2021 goda. Pamiati H. K. Melnik*. Moscow, Russia, 23–24 November 2021. Materialy dokladov i soobshchenii. Moscow: Gosudarstvennyi istoricheskii muzei, p. 100-106.
- Myshetskii, S. 1852. *Istoriia o kozakakh zaporozhskikh, kak onye izdrevle zachalisia, i otkuda svoe proickhozhdienie imeiut, i v kakom sostoianii nyne nakhodiatsia*. Odesa: Gorodskaiia tipografiia.

- Nechytailo, V. V. 2019. *Hroshovyi obih na terytorii Hetmanshchyny (1648-1764)*. PhD Thesis. Tsentrlnoukrainskyi natsionalnyi tekhnichnyi universytet, Pereiaslav-Khmelnitskyi DPU im. H. Skovorody.
- Rigelman, A. I. 1847. *Letopisnoe povestvovanie o Maloi Rossii i eia narode i kozakakh voobshche*. Moscow: Universitetskaia tipografiia.
- Skalkovskii, A. A. 1841. *Istoriia Novoi Sechi ili poslednego Kosha Zaporozhskogo*. Odesa: Gorodskaia tipografiia.
- Sokulskii, A. L. 1974. *Otchet o rabote DAE — 1974*. Scientific Archives of the Institute of Archaeology, the NAS of Ukraine, f. 64, 1974/119.
- Shostopal, A. 2007. *Skarby Cherkashchyny*. Cherkasy: Androshchuk P. S.
- Yavornytskyi, D. I. 1990. *Istoriia zaporizkykh kozakiv*. 1. Lviv: Svit.
- Iaakushechkin, A. V. 2021. Monetnoe obrashchenie, trgovlia i denezhno-vesovaia sistema. In: Zaitsev, I. V. (ed.). *Istoriia krymskikh tatar v piati tomakh*. 3. Krymskoe Khanstvo (15–18 vv.). Kazan: Institut istorii im. Sh. Mardzhani AN RT, p. 498-526.
- Album, S. 2011. *Checklist of Islamic Coins* (3rd ed.). Santa Rosa: Stephen Album Rare Coins.
- Pamuk, Ş. 2000. *A Monetary History of the Ottoman Empire*. Cambridge; New York: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511497490>
- Retowski, O. 1905. Die Münzen der Girei (Schluss). *Trudy Moskovskogo Numizmaticheskogo obshchestva*, 3 (1), c. 187-330.
- Yanov, D., Romankevich, V. 2021. Coin Findings from the Surroundings of the Town of Berestechko: Evidence of 1651 Battle. *Arheologia Moldovei*, 44, p. 103-122. <https://doi.org/10.11588/amold.2021.1.93985>